

ZNACZENIE BANKÓW LOKALNYCH W DOSTĘPIE ROLNIKÓW DO KREDYTÓW BANKOWYCH

Ryszard Kata

Zakład Finansów Uniwersytetu Rzeszowskiego
Kierownik: dr hab. Jerzy Kitowski, prof. UR

Słowa kluczowe: banki lokalne, banki spółdzielcze, kredyt rolny, dostęp do kredytu
Key words: local banks, co-operative banks, agricultural credit, access to credit

S y n o p s i s. Celem opracowania jest określenie znaczenia banków lokalnych w kredytowaniu gospodarstw rolniczych w Polsce oraz umożliwieniu rolnikom dostępu do tego źródła finansowania. Jako przykład banków lokalnych przyjęto banki spółdzielcze. Źródłem materiałów empirycznych były dane statystyczne dotyczące zadłużenia i kredytowania rolnictwa w Polsce oraz badania ankietowe banków spółdzielczych i banków komercyjnych przeprowadzone w 2009 r. w południowo-wschodniej Polsce. Wyniki badań wskazują, iż banki spółdzielcze mają kluczowe znaczenie w kredytowaniu gospodarstw rolniczych w Polsce. Potwierdza to tezę, iż działalność banków lokalnych nie tylko ze względu na ich bliskość przestrzenną dla klientów, ale przede wszystkim model działania jest gwarantem dostępu rolników do kredytów bankowych. Sposób ich działania, na podstawie modelu bankowości relacyjnej, pozwala na zmniejszenie ograniczeń kredytowych, które mają źródło w asymetrii informacyjnej.

WSTĘP

Dostęp do kredytu bankowego jest istotną determinantą rozwoju podmiotów gospodarczych, w tym także gospodarstw rolnych. Co prawda podkreśla się, iż w rolnictwie wszędzie na świecie dominuje samofinansowanie [Kulawik 2003, s. 32]. Niemniej jednak doświadczenia krajów o najwyższym poziomie rozwoju tego sektora dowodzą, iż bez kapitału zewnętrznego, w tym kredytów bankowych, nie jest możliwe „wielkie pchnięcie” inwestycyjne oraz osiągnięcie „nowej jakości strukturalnej” w rolnictwie [Woś 2004, s. 122].

Ze strony systemu finansowego niezwykle istotne jest zapewnienie rolnikom swobodnego dostępu do tego źródła finansowania gospodarstwa. Należy przez to rozumieć takie warunki kredytowania, które nie dyskryminują rolników (w porównaniu do innych grup klientów banków) i w sposób nieuzasadniony nie ograniczają im możliwości sięgnięcia po tego typu finansowanie. Kluczową rolę w tym zakresie należy przypisać bankom lokalnym, które działając w najbliższym otoczeniu gospodarstw rolnych są naturalnym partnerem finansowym rolników.

W opracowaniu przyjęto założenie, iż kwestia „lokalności” banku powinna być rozpatrywana w szerokim kontekście, tj. nie tylko uwzględniającym lokalizację banku i jego teren

operacyjny, ale także model działania. Przez bank lokalny należy zatem rozumieć jednostki, które nie tylko znajdują się w bliskiej odległości od klientów na wsi i działają w środowisku lokalnym, ale także mogą kształtować samodzielnie ofertę i sposób działania w tej sferze tak, aby uwzględniać potrzeby i specyfikę lokalnych klientów i gospodarki. Ze względu na wymienione cechy do banków lokalnych w Polsce należy zaliczać banki spółdzielcze (BS). W opracowaniu postawiono tezę, iż dostęp rolników do kredytu bankowego jest warunkowany przez działalność tak rozumianych banków lokalnych.

CEL OPRACOWANIA I ŹRÓDŁA MATERIAŁÓW

Celem opracowania jest określenie znaczenia banków lokalnych w udostępnianiu rolnikom kredytów bankowych rozpatrywane na przykładzie udziału banków spółdzielczych w kredytowaniu gospodarstw rolniczych w Polsce. Znaczenie BS w kształtowaniu dostępu rolników do kredytów bankowych analizowano na podstawie ich udziału w zadłużeniu kredytowym gospodarstw rolnych oraz liczbie i wolumenie kredytów rolnych udzielanych przez banki (w tym kredytów preferencyjnych). Problem ten rozpatrywano także w kontekście realizowania przez banki spółdzielcze takiego modelu działalności bankowej, który sprzyja łagodzeniu barier i ograniczeń kredytowych w rolnictwie. BS zostały porównane pod tym kątem z bankami komercyjnymi.

Źródłem materiałów do badań były dane statystyczne GUS z lat 1999-2009 dotyczące zadłużenia kredytowego rolników oraz sprawozdania Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) z lat 1995-2008. Ponadto w opracowaniu wykorzystano niektóre wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 2009 r. w bankach spółdzielczych i oddziałach operacyjnych banków komercyjnych w regionie południowo-wschodniej Polski. Badania te miały charakter badań częściowych, reprezentatywnych dla banków prowadzących działalność na lokalnych rynkach finansowych. Liczebność próby wynosiła 62 jednostki, w tym 38 banków spółdzielczych oraz 24 oddziały operacyjne banków komercyjnych¹.

ISTOTA I CECHY BANKÓW LOKALNYCH

Problem określenia znaczenia banków lokalnych w dostępie rolników do kredytu bankowego wymaga zdefiniowania istoty i cech instytucji lokalnej. Adam Czudec i współautorzy [2008, s. 8] uznają, iż instytucji lokalnej nie należy utożsamiać tylko z przestrzenią (obszarem), na której prowadzi ona swoją działalność. Zdaniem tych autorów, instytucje lokalne, stanowiące otoczenie rolnictwa, to takie podmioty formalne i nieformalne, które wchodzą w bezpośrednie relacje z rolnikami, a tym samym kształtują określone warunki funkcjonowania gospodarstw rolnych.

Istota „lokalności” instytucji sprowadza się do tego, jakiego typu interakcje rodzi ta działalność w stosunku do gospodarstwa rolnego (indywidualne, adresowane czy horyzontalne, sektorowe). W tym kontekście przez instytucje lokalne rozumieć należy te, które usytuowane są w bliskim otoczeniu rolnictwa oraz mają bezpośredni kontakt z rolnikami i pełnią wynikające stąd zadania.

¹ Badania finansowane ze środków na naukę w ramach projektu badawczego nr N113241836 *Endogeniczne i instytucjonalne uwarunkowania powiązań gospodarstw rolnych z bankami*.

Kwestia lokalności instytucji nie jest cechą zero-jedynkową, lecz może być stopniowana, a zależy to od charakteru (modelu) działania organizacji. Bez wątpienia bliskość przestrzenna może być uznana w tym kontekście jako atut. Wydaje się jednak, iż lokalny charakter działania instytucji jest bardziej determinowany przez swobodę w wyborze kierunków działań niż przez bliskość przestrzenną. Te organizacje, które samodzielnie określają zadania w sferze rolnictwa (np. niezależnie od swoich central), odpowiadając tym samym na potrzeby rolników w konkretnym środowisku lokalnym, będą mieć wyraźniej zarysowany lokalny charakter. Ponadto lokalności danej instytucji będzie sprzyjała duża elastyczność jej działania [Czudec i inni 2008, s. 9]. Takie postrzeganie lokalności instytucji wydaje się również zasadne w aspekcie charakterystyki banków. W dobie internetu bank może mieć siedzibę dziesiątki kilometrów od gospodarstwa, co nie przeszkadza rolnikowi utrzymywać z nim częstych kontaktów (poprzez kanały elektroniczne) i korzystać z jego usług. Co prawda, badania pokazują, iż rolnicy przywiązują wciąż dużą wagę do bliskości przestrzennej placówek bankowych [Kata 2010, s. 153], a bardzo niewielu (11%) jest zainteresowanych kontaktami z bankiem przez internet lub inne kanały elektroniczne [Śmiłowski, Idzik 2006], jednak nie należy utożsamiać lokalności banku tylko z faktem bliskości przestrzennej w stosunku do klienta. W takim przypadku jednakowo należałoby bowiem lokować zarówno banki, które działają tylko na skalę lokalną (tj. większość banków spółdzielczych), jak i duże banki komercyjne, które dysponują rozległą siecią placówek, położonych także na obszarach wiejskich i w małych miasteczkach. Zatem lokalny bank nie tylko jest usytuowany blisko klienta, ale także dostosowuje swoją ofertę oraz sposób działania do indywidualnych potrzeb klientów i specyfiki lokalnego środowiska, w którym prowadzi działalność operacyjną.

Wielu autorów do banków lokalnych zalicza banki spółdzielcze [Kulawik 2004, s. 9, Jaworski 2005, s. 79, Alińska 2008, s. 257, Kata 2009, s. 119]. Zdaniem Mirosławy Capigi [2006, s. 35] lokalny charakter BS wynika z:

- tradycji bankowości spółdzielczej (działalność na rzecz członków i lokalnego środowiska) i spółdzielczej formy własności,
- terytorialnego zakresu ich działania,
- struktury obsługiwanych klientów (ludność, gospodarstwa rolne oraz małe i średnie przedsiębiorstwa z terenów wiejskich).

UDZIAŁ BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH W KREDYTOWANIU GOSPODARSTW ROLNYCH

Literatura przedmiotu kładzie podstawowy nacisk na rolę banku jako dostawcy kapitału dla gospodarstwa i podmiotu finansującego jego działalność inwestycyjną [Gospodarowicz 2009, 155]. Wyniki badań wskazują, że sektor BS wciąż ma dominującą pozycję w kredytowaniu indywidualnych gospodarstw rolnych (tab. 1.). Udział tego sektora, tj. BS wraz z bankami zrzeszającymi, w zadłużeniu kredytowym gospodarstw rolnych kształtował się w latach 1999-2009 od niespełna 65% (2005 r.) do 86,3% (2002 r.). Przeciętnie wynosił w tym okresie 72,9%. Należy jednak podkreślić, że do roku 2003 w strukturze spółdzielczego sektora bankowego ujmowany był także Bank Gospodarki Żywnościowej S.A. (BGŻ S.A.). Spadek udziału spółdzielczego sektora bankowego w rynku kredytów rolnych od roku 2003 wynika zatem jedynie z odłączenia od tego sektora BGŻ S.A., który ma wieloletnią tradycję i silną pozycję w finansowaniu rolnictwa. Natomiast udział samych banków spółdzielczych,

Tabela 1. Udział banków spółdzielczych i komercyjnych w zadłużeniu bankowym rolników indywidualnych w Polsce w latach 1999-2009

Lata	Zadłużenie kredytowe indywidualnych gospodarstw rolnych				
	ogółem [tys. zł]	udział banków sektora BS [%]			udział banków komercyjnych [%]
		razem	BS (lokalne)*	banki zrzeszające**	
1999	6 599	74,9	50,3	24,6	25,1
2000	7 660	77,4	52,2	25,2	22,6
2001	8 619	82,2	54,6	27,6	17,8
2002	9 667	86,3	64,9	21,4	13,7
2003	10 883	74,0	66,6	7,4	26,0
2004	11 623	75,0	67,4	7,6	25,0
2005	11 966	64,7	57,5	7,2	35,3
2006	14 785	66,8	60,2	6,6	33,2
2007	17 376	67,0	60,3	6,7	33,0
2008	18 659	66,7	59,6	7,1	33,3
2009	19 422	66,8	b.d.	b.d.	33,2

* Do 2003 roku bez BGŻ.

** Od 2003 roku banki regionalne, zrzeszające i BGŻ, do 2003 roku banki zrzeszające.

Źródło: obliczenia własne na podstawie [*Bilansowe wyniki... 2000-2005, Monitoring ... 2009*].

czyli banków lokalnych, wzrósł w latach 1999-2008 z 50,3% do około 60%, a zatem o prawie 10 pp. Z kolei udział banków komercyjnych nominalnie zwiększa się od roku 2003, jednakże wynika to z wzmiankowanego przypisania BGŻ S.A. do sektora banków komercyjnych. Gdy wyłączymy ten bank z sektora, to okazuje się, że udział banków komercyjnych w kredytowaniu rolnictwa zmniejszył się z 25,1% w roku 1999 do około 11% w roku 2008.

BS pełnią wiodącą rolę w udostępnianiu rolnikom kredytów preferencyjnych, subsydiowanych przez ARiMR, tym samym banki te aktywnie uczestniczą w implementacji polityki kredytowej w rolnictwie. W latach 1995-2008 84,5% preferencyjnych kredytów inwestycyjnych i 95,5% kredytów obrotowych dla indywidualnych gospodarstw rolnych było udzielonych przez BS oraz banki je zrzeszające (tab. 2.). Z kolei udział sektora spółdzielczego w kwocie kredytów preferencyjnych wynosił 69,2% (kredyty inwestycyjne) i 87% (kredyty obrotowe). Udział sektora spółdzielczego nieco zmniejszył się od roku 2003, co wynikało z odłączenia BGŻ S.A. od tego sektora i przyłączenia do sektora banków komercyjnych. Jeżeli jednak pominiemy BGŻ S.A., to dane ARiMR jednoznacznie wskazują na wycofywanie się banków komercyjnych z kredytowania preferencyjnego rolnictwa. W roku 2009 ARiMR podpisała umowy o współpracy w udzielaniu kredytów preferencyjnych tylko z ośmioma bankami, w tym z trzema zrzeszającymi BS. Poza BGŻ S.A. jedynie zatem cztery banki komercyjne zdecydowały się na udział w kredytowaniu preferencyjnym rolnictwa. Należy jednak dodać, iż jeszcze w 2007 r. banków takich było szesnaście. Charakterystyczne jest również to, iż z ponad 14 tys. kredytów inwestycyjnych udzielonych rolnikom przez banki w 2009 r. banki komercyjne (pomijając BGŻ i banki zrzeszające BS) udzieliły tylko 308 kredytów, tj. zaledwie 2,2% ogólnej ich liczby, na kwotę 93 mln zł (4,1% kwoty kredytów inwestycyjnych ogółem).

Dane przytoczone w tabeli 2. dowodzą, iż większość banków komercyjnych nie jest zainteresowana kredytowaniem rolnictwa, zaś te, które współpracują z ARiMR w zakresie udzielania kredytów preferencyjnych, realizują to na niewielką skalę, głównie kredytując duże gospodarstwa, działające często w formie spółek. Rolnicy indywidualni muszą liczyć na BS lub BGŻ S.A. Warto dodać, iż banki komercyjne tłumaczą wycofywanie się z kredytowania preferencyjnego rolnictwa dużą biurokracją związaną ze sprawozdawczością na potrzeby ARiMR oraz relatywnie małą skalą akcji kredytowej w tym segmencie rynku, a także malejącą marżą uzyskiwaną na tego typu działalności.

Na małe znaczenie rolnictwa dla banków komercyjnych wskazuje udział kredytów rolnych w wolumenie należności kredytowych wobec sektora niefinansowego. W rozpatrywanym okresie udział ten wahał się od 0,9% do 2,2%, a jego wzrost począwszy od roku 2003 jest wynikiem włączenia do tego sektora banku BGŻ S.A. Jeśli pominąć ten bank, to okazałoby się, że udział ten przeciętnie nie przekracza w bankach komercyjnych 1%. Natomiast w BS udział ten wynosił w ostatnich latach co najmniej 40% (tab. 3.). Dane te jednoznacznie wskazują na wagę rolnictwa w strukturze przychodów BS.

Tabela 3. Udział kredytów rolnych w strukturze należności kredytowych wobec sektora niefinansowego banków spółdzielczych i komercyjnych

Banki	Udział kredytów rolnych w roku [%]						
	1999	2001	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem sektor bankowy	4,0	4,4	4,6	5,1	5,0	4,3	3,2
banki spółdzielcze	41,5	42,5	41,8	43,3	45,6	43,2	40,0
banki komercyjne*	1,1	0,9	1,2	2,2	1,9	1,5	1,1
banki zrzeszające**	16,3	23,5	31,0	41,7	38,4	31,6	26,8

* Bez banków zrzeszających.

** Od roku 2003 BGŻ S.A. nie jest zaliczany do banków zrzeszających, lecz do komercyjnych.

Źródło: jak w tabeli 1.

KREDYTOWANIE ROLNICTWA A MODEL DZIAŁANIA BANKÓW

Rola banków w zapewnianiu rolnikom dostępu do kredytu najpełniej uwidacznia się w wynikach analizy stopnia pokrycia przez banki popytu rolników na kredyty bankowe. Taka analiza została przeprowadzona na bazie wyników badań ankietowych banków w regionie południowo-wschodniej Polski. W latach 2006-2008 do banku spółdzielczego rolnicy kierowali przeciętnie od 36 (2006 r.) do 32 (2008 r.) wniosków o kredyty inwestycyjne oraz od 355 (2007 r.) do 264 (2008 r.) wniosków o kredyty obrotowe. Z kolei do placówki banku komercyjnego² przeciętnie wpływało od 9 (2006 r.) do 4 (2008 r.) wniosków o kredyty inwestycyj-

² Badaniami objęto oddziały operacyjne, pominięto natomiast placówki niższego rzędu (o mniejszym stopniu samodzielności operacyjnej), takie jak np. agencje oraz punkty kasowe.

Tabela 2. Udział sektora banków spółdzielczych w kredytowaniu preferencyjnym gospodarstw rolniczych [%]

Lata	Kredyty inwestycyjne		Kredyty obrotowe	
	udział w liczbie	udział w kwocie	udział w liczbie	udział w kwocie
1995-2002*	83,0	64,6	93,2	85,8
2003	94,7	83,4	99,0	92,9
2004	82,7	75,0	98,0	83,0
2005	85,2	70,8	98,4	87,6
2006	83,2	69,0	98,2	86,0
2007	82,4	68,0	97,5	91,3
2008	81,1	68,8	97,5	85,2

Uwaga: do roku 2002 do sektora spółdzielczego zaliczany był także BGŻ S.A.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Sprawozdania z działalności ARiMR za lata 1995-2008].

ne. Wyniki badań pokazują, iż banki pokrywały przeciętnie 77,6% popytu na kredyty inwestycyjne wyrażonego w liczbie wniosków kredytowych oraz 72,5% popytu wyrażonego w kwocie wnioskowanych kredytów inwestycyjnych. Z kolei w zakresie kredytów obrotowych banki pokryły popyt odpowiednio w 88,6% (liczba) i 86,1% (kwota). Należy podkreślić, iż prawie 99% wniosków o kredyty obrotowe było kierowanych przez rolników do BS, natomiast udział tych banków w kwocie wnioskowanych kredytów obrotowych wynosił 93%. W zakresie kredytów inwestycyjnych 87,5% wniosków rolników, trafiło w badanym okresie do BS, a 12,5% do banków komercyjnych. Z kolei udział BS w kwocie wnioskowanych kredytów wynosił 72,6%.

Banki spółdzielcze w znacznie większym stopniu niż komercyjne pokrywały popyt na kredyty inwestycyjne zgłaszany przez rolników (popyt zarówno wyrażony w liczbie, jak i kwocie wnioskowanych kredytów). Banki te przeciętnie rozpatrywały pozytywnie 85,9% wniosków rolników, przy czym połowa ankietowanych BS pozytywnie rozpatrywała niemal 100% wniosków (tab. 4.).

Tabela 4. Stopień pokrycia przez banki popytu na kredyty rolne wyrażonego liczbą i kwotą wnioskowanych przez rolników kredytów w latach 2006-2008

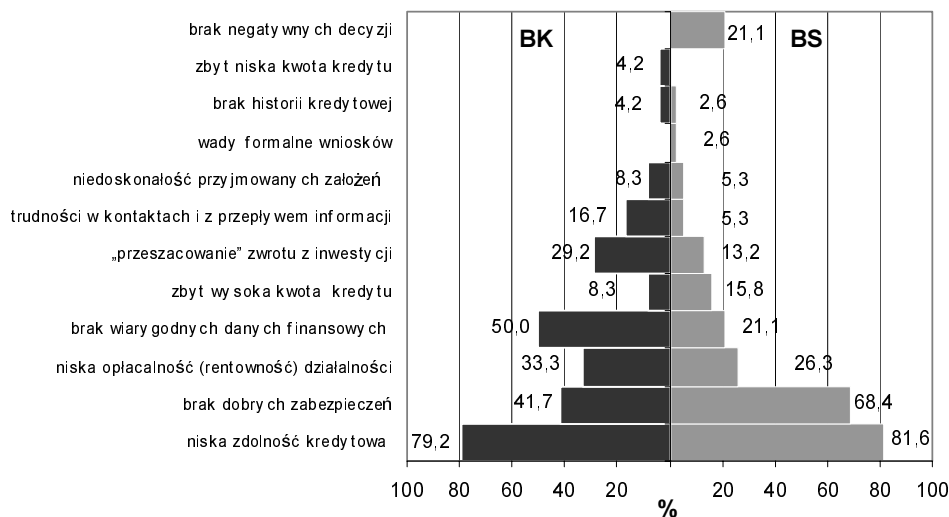
Wyszczególnienie	Przeciętny wskaźnik pokrycia popytu na kredyty [%]			
	kredyty inwestycyjne udzielone przez			kredyty obrotowe*
	banki ogółem	BS	banki komercyjne	
a) liczba kredytów	77,6	85,9	59,1	88,6
wsp. zmienności V [%]	32,4	25,6	37,3	20,0
kwartyl Q1	61,1	78,0	50,0	79,5
mediana	87,5	98,9	60,0	97,8
kwartyl Q3	100,0	100,0	79,3	100,0
b) kwota kredytów	72,5	81,8	51,6	86,1
wsp. zmienności V [%]	37,5	29,2	43,8	24,3
kwartyl Q1	46,1	74,0	30,2	80,6
mediana	83,5	93,6	47,4	96,1
kwartyl Q3	98,4	100,0	68,3	100,0

* Wyniki dotyczą banków spółdzielczych.

Źródło: badania własne.

W przypadku banków komercyjnych jedynie 59,1% wniosków było rozpatrywanych pozytywnie. W zakresie kwoty wnioskowanych przez rolników kredytów BS pokrywały popyt w 81,8%, zaś banki komercyjne tylko w 51,6%. Należy także podkreślić, iż przedstawione dane dotyczą formalnie złożonych i rozpatrywanych przez banki wniosków rolników. Natomiast z wywiadów przeprowadzonych z kierownictwem badanych placówek banków komercyjnych wiadomo, że banki te niejednokrotnie odsyłały rolników do innych banków (głównie BS lub BGŻ S.A.) jeszcze na etapie wstępnego informowania o warunkach kredytu zanim rolnik złożył formalny wniosek. Szczególnie dotyczyło to kredytów preferencyjnych z linii ARiMR oraz kredytów na relatywnie niskie kwoty.

Przyczyny negatywnych decyzji banków na wnioski kredytowe rolników, zarówno w przypadku BS, jak i banków komercyjnych, były podobne. Niemniej ich waga wyrażona odsetkiem wskaźników bankowców wykazuje istotne różnice pomiędzy tymi grupami banków (rys. 1.).

Rysunek 1. Przyczyny negatywnych decyzji kredytowych w zakresie kredytów inwestycyjnych dla gospodarstw rolniczych według wskazań kierownictwa banków
Źródło: badania własne.

Najczęstszą przyczyną odrzucenia wniosków rolników była niska zdolność kredytowa klientów. Na taką przyczynę wskazywało 81,6% przedstawicieli BS i 79,2% przedstawicieli banków komercyjnych (przy czym bankowcy mogli wskazać maksymalnie 3 przyczyny). Przedstawiciele BS na drugim miejscu wskazywali brak dobrych zabezpieczeń kredytów, a dalej niską rentowność (opłacalność) działalności rolniczej. Z kolei przedstawiciele banków komercyjnych na drugim miejscu stawiali brak wiarygodnych danych finansowych z gospodarstwa, a dalej brak dobrego zabezpieczenia kredytu, niską rentowność działalności rolniczej oraz nadmiernie optymistyczne założenia rolników w stosunku do opłacalności realizowanej inwestycji. Wśród przyczyn wskazywali także problemy z przepływem informacji od rolników, niedoskonałość przyjmowanych przez nich założeń oraz niską kwotę kredytu. Wyniki badań respondentów wskazują, iż banki komercyjne znacznie częściej podnoszą te czynniki, które są pochodną asymetrii informacyjnej. Dla wielu banków komercyjnych istotny problem to brak dobrych narzędzi i umiejętności właściwej oceny zdolności kredytowej rolników, bowiem stosowane przez nie skomputeryzowane metody oceny (np. metody scoringowe) oraz scentralizowane systemy decyzyjne nie nadają się do oceny tego typu klientów.

Typowy bank komercyjny to instytucja, gdzie podejmowanie decyzji ma charakter rutynowy, zgodny z obowiązującymi procedurami, a nieprzewidziane sytuacje „denerwują” zarówno menedżerów, jak i systemy komputerowe, które wymagają dodatkowej interwencji [Butler, Durkin 1998, s. 32-38]. Z drugiej strony są rolnicy czy przedsiębiorcy, którzy samodzielnie podejmują decyzje, zazwyczaj szybko i intuicyjnie. Rolnik czy przedsiębiorca inaczej patrzy na czynniki decydujące o sukcesie w działalności gospodarczej, ceni podejmowanie ryzyka, uważa, że planowanie nie musi być zbyt sformalizowane, a czasami należy kierować się przecuciem. Z tego względu obie strony postrzegają siebie odmiennie, co w konsekwencji prowadzi do ograniczonego zaufania i niechęci dużych banków komercyjnych do finansowania tego typu klientów, zwłaszcza, że wolumen transakcji z nimi jest relatywnie niski.

Empirycznie zostało udowodnione, że duże banki mają problemy z przetwarzaniem informacji „miękkich” [Berger i inni 2005, s. 237-269]. Wynika to z trudności tych banków w praktykowaniu *relationship-based lending*, a więc wykorzystaniu w działalności kredytowej informacji uzyskiwanych w warunkach bliskich, często długoletnich kontaktów z klientami (takich jak: cechy demograficzne, socjologiczne i osobowościowe kredytobiorców). Banki te preferują *transaction-based lending*, czyli możliwie głębokie przetworzenie w kredytowaniu informacji „twardych”, których podstawowym źródłem jest systematycznie prowadzona rachunkowość [Kulawik, Ziółkowska 2006, s. 57]. Należy także podkreślić, że ze strony banków kredytowanie rolnictwa wymaga znajomości jego specyfiki i doświadczenia w jego obsłudze finansowej.

Tabela 5. Czynniki warunkujące decyzję kredytową w przypadku braku "twardych" danych księgowych klienta – struktura wskazań bankowców*

Decyzja kredytowa podejmowana głównie w oparciu o:	Odsetek wskazań przedstawicieli banków [%]		
	ogółem	BS	banki komercyjne
Ocenę historii kredytowej i zachowania klienta w relacjach z wierzycielami (banki, dostawcy, ZUS, Urząd Skarbowy itd.)	46,8	44,7	50,0
Wieloletnią znajomość i zaufanie do klienta	41,9	60,5	12,5
Wycenę zabezpieczeń kredytowych	40,3	34,2	50,0
Dane szacunkowe lub/i niepełne	32,3	34,2	29,2
Wizję lokalną gospodarstwa	19,4	26,3	8,3
W takiej sytuacji decyzja jest zawsze odmowna	9,7	0,0	25,0

* Respondenci mieli możliwość wskazania 2 najważniejszych przesłanek.
Źródło: badania własne.

Wyniki badań potwierdzają, iż jeśli BS nie mają „twardych” danych finansowych ze strony kredytobiorcy, są skłonne w znacznie większym stopniu niż banki komercyjne akceptować różnego rodzaju informacje „miękkie”. W takiej sytuacji BS nie odrzucają od razu wniosku kredytowego, lecz są skłonne akceptować dane szacunkowe czy niepełne (tab. 5.). Banki te starają się też podejmować decyzję kredytową na podstawie wieloletniej znajomości i zaufania do klienta, oceny jego historii kredytowej, wyceny zabezpieczeń oraz bezpośredniej lustracji gospodarstwa. W przypadku banków komercyjnych co czwarty przedstawiciel takich jednostek wskazywał, iż jeśli nie ma „twardych” danych finansowych od kredytobiorcy, decyzja kredytowa jest zawsze odmowna. Połowa ankietowanych wskazywała, iż decyzja kredytowa może być podjęta na podstawie oceny historii kredytowej oraz wyceny zabezpieczeń kredytowych. Tylko niespełna 30% respondentów wskazywało na akceptację ze strony banku danych niepełnych lub/i szacunkowych, zaś tylko co ósmy ankietowany deklarował uwzględnienie w decyzji kredytowej długotrwałej znajomości i zaufania do klienta.

Zaprezentowane wyniki badań własnych, a także przegląd literatury w zakresie podejmowanej problematyki skłaniają do określenia kilku podstawowych atutów, które czynią z banków spółdzielczych liderów w zakresie kredytowania rolnictwa (tab. 6.). Jednocześnie atuty te są podstawą aktywności tych banków po stronie podaży rynku kredytów rolnych. Ze strony banków wyrażają się one m.in. w akceptacji ryzyka kredytowego w sferze finansowania rolnictwa i skłonnością do zaangażowania finansowego w tym segmencie rynku kredytowego. Tych cech brakuje natomiast wielu komercyjnym pośrednikom finansowym, o czym świadczy ich absencja na rynku kredytów rolnych.

Tabela 6. Atuty i postawy banków spółdzielczych w odpowiedzi na ograniczenia kredytowe w rolnictwie – porównanie z bankami komercyjnymi

Wyszczególnienie	Banki lokalne (spółdzielcze)	Banki komercyjne
asymetria informacyjna w związku z mniej wiarygodnymi lub niepełnymi danymi finansowymi	akceptacja danych szacunkowych, oparcie decyzji kredytowych na długotrwałej znajomości klienta i wzajemnym zaufaniu, uwzględnienie czynników "miękkich"	odrzućcie wniosku lub ewentualne oparcie decyzji kredytowej na historii kredytowej i dobrych zabezpieczeniach
niska ocena kompetencji rolników w zakresie zarządzania finansami	większa akceptacja związanego z tym ryzyka, know how i doświadczenie w finansowaniu rolnictwa	mała skłonność do akceptacji ryzyka, brak wiedzy i doświadczenia w finansowaniu sektora
prawdopodobieństwo nieożalnego zachowania	oceniane nisko	oceniane wysoko
brylowatość i specyficzność aktywów gospodarstwa	problem ważny, lecz nie przeceniany, umiejętność właściwej wyceny aktywów rolniczych	problem bardzo istotny, decydujący często o negatywnej decyzji kredytowej
ryzyko produkcyjne i rynkowe w rolnictwie	dostrzegane i uwzględniane, umiejętność szacowania	problem z oszacowaniem (brak narzędzi i know how)
nieregularny (cykliczny) popyt na kredyty rolne, niskie kwoty kredytów	akceptacja	częsty brak akceptacji
biurokratyczne procedury związane z kredytowaniem preferencyjnym, malejące marże	problem dostrzegany, ale ze względu na udział kredytów rolnych w portfelu kredytowym nie przekłada się na zainteresowanie kredytowaniem sektora	problem dostrzegany i skutkujący malejącą skłonnością do kredytowania sektora

Źródło: opracowanie własne.

PODSUMOWANIE

Zdaniem Jacka Kulawika i Justyny Ziółkowskiej [2006, s. 17] stabilne, efektywne i innowacyjne lokalne instytucje finansowe pozostają w bardzo ścisłym związku z możliwościami pokonywania ograniczeń finansowych dla przemian strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Skuteczność realizowania tych funkcji przez banki zależy w pierwszym rzędzie od ich fizycznej bliskości i dostępności dla rolników oraz innych mieszkańców wsi. Nie jest to jednak warunek jedyny. Kolejne to skłonność do angażowania się w finansowanie rolnictwa (i innych segmentów lokalnej gospodarki) oraz realizacja takiego modelu działania, który sprzyjałby trwałym powiązaniom z gospodarstwami rolnymi.

Dane statystyczne wskazują, iż w przypadku rolnictwa indywidualnego od kilku lat 60-65% podaży kredytów rolnych pochodzi z banków spółdzielczych, czyli banków lokalnych. Pozostałą część podaży tych kredytów realizują banki zrzeszające BS, BGŻ S.A. oraz inne banki komercyjne. Jednakże trzeba podkreślić, że zainteresowanie tych ostatnich kredytowaniem indywidualnych gospodarstw rolnych jest z roku na rok coraz mniejsze.

Kluczowe znaczenie banków spółdzielczych w udostępnianiu rolnikom kredytów bankowych jest nie tylko efektem ich bliskości przestrzennej, ale także *know how* i doświadczenia w finansowaniu rolnictwa. Jest ono także pochodną realizacji modelu *relationship banking*, zaś w działalności kredytowej technologii *relationship-based lending*. Taki sposób działania pozwala na zmniejszenie ograniczeń kredytowych, mających swoje źródło w asymetrii informacyjnej. Preferowanie długotrwałych relacji z klientami (rolnikami) pozwala bankom spółdzielczym łatwiej – w porównaniu do banków komercyjnych – pokonywać lub przynajmniej akceptować wiele ograniczeń kredytowych leżących po stronie gospodarstw rolnych.

LITERATURA

- Alińska A. 2008: *Instytucje mikrofinansowe w lokalnym rozwoju społeczno-gospodarczym*, Monografie i Opracowania nr 558, SGH, Warszawa.
- Berger A., Miller N., Petersen M., Rajan R., Stein J. 2005: *Does function follow organizational form? Evidence from the lending practices of large and small banks*, „Journal of Financial Economics”, vol. 76.
- Bilansowe wyniki finansowe banków, GUS 2000-2005, Warszawa.
- Butler P., Durkin M. 1998: *Relationship Intermediaries: Business Advisers in the Small Firm - Bank Relationship*. „International Journal of Bank Marketing”, nr 981.
- Capiga M. 2006: *Działalność kredytowa monetarnych instytucji finansowych*, Difin, Warszawa.
- Czudec A., Kata R., Miś T., Zając D. 2008: *Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Gospodarowicz M. 2009: *Lokalne instytucje finansowe a sytuacja ekonomiczno-społeczna gospodarstw rolnych*, „Bezpieczny Bank”, nr 1(38).
- Jaworski W.L. 2005: *Rola lokalnych instytucji bankowych w obsłudze klienta detalicznego*, [w:] *Bankowość detaliczna. Potrzeby, szanse, zagrożenia*, G. Rytlewska (red.). PWE, Warszawa.
- Kata R. 2009: *Znaczenie banków lokalnych w kredytowaniu rolnictwa w warunkach globalizacji rynków finansowych*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t XI, z. 5., s. 119-124.
- Kata R. 2010: *Korzystanie przez rolników i przedsiębiorców wiejskich z usług bankowych – analiza preferencji i ograniczeń*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 1, s. 143-162.
- Kulawik J. 2003: *Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską*, cz. I, „Bank i Kredyt”, nr 6, s. 29-42.
- Kulawik J. 2004: *Banki lokalne w USA a funkcjonowanie naszych BS-ów*, „Bank i Rolnictwo”, nr 2, s. 7-10.
- Kulawik J., Ziółkowska J. 2006: *System finansowy rolnictwa a globalizacja finansowa*, IERiGŻ-PIB, Raport Programu Wieloletniego nr 50, Warszawa.
- Monitoring banków 2005-2008*, GUS, Warszawa 2009.
- Sprawozdania z działalności ARiMR za lata 1995-2008*, ARiMR, Warszawa.
- Śmiłowski E., Idzik M. 2006: *Oczekiwania rolników indywidualnych oraz agrobiznesu wobec banków*, Agrokonferencja Banku BGŻ, Pentor RI.
- Woś. A. 2004: *W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Ryszard Kata

THE IMPORTANCE OF LOCAL BANKS TO ACCESSING OF FARMERS
TO BANK CREDIT

Summary

The aim of the paper is to examine the importance of local banks in lending to the agricultural farms in Poland, and giving farmers access to this source of funding. As an example of local banks the cooperative banks was adopted. The source of empirical data were statistics on the debt and crediting of agriculture in Poland and the survey of cooperative banks and commercial banks, conducted in 2009 the south-east region of Poland. The findings show that co-operative banks, are crucial in crediting of agricultural farms in Poland. This confirms that the activities of local banks, not only because of their spatial proximity for clients, but also business model, is a guarantee of access to bank loans for farmers. Their model of action based on relationship banking allows reduces credit constraints stemming from information asymmetry.

Adres do korespondencji:
dr Ryszard Kata
Zakład Finansów
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Ćwiklińskiej 2
35-601 Rzeszów
e-mail:rdkata@univ.rzeszow.pl